INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF BIRUNI
ISSN (E) 2181-2993
Volume 5, Issue 2. (2026)

UDK: 342.34:323.2

DEMOKRATIK HUQUQIY DAVLAT QURILISHI VA FUQAROLIK JAMIYATI RIVOJLANISHINING NAZARIY ASOSLARI HAMDA ZAMONAVIY INSTITUTSIONAL MEXANIZMLARI

Faxriddin MUSAYEV
Falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Texnologiya, menejment, kommunikatsiya instituti
Toshkent, O‘zbekiston
E-mail: faxriddin7448@gmail.com
ORCID: 0009-0004-7079-726X

ANNOTATSIYA

Maqolada demokratik huquqiy davlat va fuqarolik jamiyati o‘rtasidagi munosabatlar huquqiy kafolat, ishtirok va hisobdorlik birligi asosida tahlil qilinadi. Institutsional, kommunikativ va ko‘p markazli boshqaruv yondashuvlari O‘zbekistonning konstitutsiyaviy normalari bilan qiyoslanadi. Tahlil asosida huquqiy kafolatdan qaror ijrosidagi kamchiliklarni tuzatishgacha bo‘lgan oltita o‘zaro bog‘liq bosqich taklif etiladi. Jamoatchilik nazorati, ijtimoiy sheriklik va mahalliy o‘zini o‘zi boshqarishning imkoniyatlari hamda cheklovlari ajratiladi. Institutlar samaradorligini tadbirlar soni bilan emas, asoslantirilgan javob, huquqni tiklash va ishtirokdagi teng imkoniyatlar orqali baholash mezonlari ishlab chiqiladi. Natijalar normativ-konseptual xususiyatga ega.

Kalit so‘zlar: *huquqiy davlat, fuqarolik jamiyati, demokratiya, huquq ustuvorligi, institutsional mexanizm, jamoatchilik nazorati, hisobdorlik, ijtimoiy sheriklik.*

THEORETICAL FOUNDATIONS AND CONTEMPORARY INSTITUTIONAL MECHANISMS FOR BUILDING A DEMOCRATIC STATE GOVERNED BY THE RULE OF LAW AND DEVELOPING CIVIL SOCIETY

ABSTRACT

The article examines the relationship between a democratic state governed by the rule of law and civil society through legal safeguards, participation and accountability. Institutional, deliberative and polycentric approaches are compared with Uzbekistan’s constitutional framework. The analysis proposes six interconnected stages extending from legal safeguards to correcting shortcomings in the

implementation of public decisions. It identifies the opportunities and limitations of public oversight, social partnership and local self-governance. The proposed assessment criteria focus on reasoned responses, effective remedies and equal opportunities for participation rather than the number of events held. The findings constitute a normative and conceptual framework for subsequent empirical testing.

Keywords: *rule of law, civil society, democracy, institutional mechanisms, public oversight, accountability, social partnership, citizen participation.*

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ И СОВРЕМЕННЫЕ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ МЕХАНИЗМЫ ПОСТРОЕНИЯ ДЕМОКРАТИЧЕСКОГО ПРАВОВОГО ГОСУДАРСТВА И РАЗВИТИЯ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА

АННОТАЦИЯ

В статье отношения демократического правового государства и гражданского общества рассматриваются через единство правовых гарантий, участия и подотчётности. Институциональный, делиберативный и полицентрический подходы сопоставляются с конституционными нормами Узбекистана. Предлагается шесть взаимосвязанных этапов — от правовых гарантий до устранения недостатков в исполнении публичных решений. Определены возможности и ограничения общественного контроля, социального партнёрства и местного самоуправления. Результативность институтов предлагается оценивать по обоснованности ответов, восстановлению нарушенных прав и равенству возможностей участия, а не по количеству проведённых мероприятий. Выводы имеют нормативно-концептуальный характер и требуют последующей эмпирической проверки.

Ключевые слова: *правовое государство, гражданское общество, демократия, верховенство права, институциональные механизмы, общественный контроль, подотчётность, социальное партнёрство.*

KIRISH

Demokratik davlatning sifati fuqaroga berilgan huquqlar ro‘yxati bilan birga, shu huquqlardan foydalanish sharoitida namoyon bo‘ladi. Fuqaro qarorning sababini bilishi, unga munosabat bildirishi va huquqi buzilganda himoya talab qilishi kerak. Ushbu imkoniyatlarning birortasi amalda yopiq qolsa, davlat bilan jamiyat o‘rtasidagi aloqa bir tomonlama tus oladi. Tadqiqotning boshlang‘ich muammosi aynan huquqiy e’tirof bilan institutsional ta’sir o‘rtasidagi masofadir.

O‘zbekiston Konstitutsiyasining 1-moddasi demokratik va huquqiy davlatchilikni, 2-moddasi esa davlat organlarining jamiyat hamda fuqarolar oldidagi mas’uliyatini belgilaydi. 69-modda fuqarolik jamiyati institutlarining konstitutsiyaviy maqomini mustahkamlaydi [1]. Ushbu normalarni birgalikda o‘qish davlat qurilishi bilan jamiyatning mustaqil tashkil topishini o‘zaro bog‘liq jarayonlar sifatida talqin qilishga asos beradi. Ularning amaliy uyg‘unligi qanday ta’minlanishi esa alohida ilmiy savoldir.

Maqolaning maqsadi huquqiy davlat va fuqarolik jamiyati munosabatlarini tushuntiruvchi nazariy yondashuvlarni tizimlashtirish, ularni amaliy institutlar bilan bog‘lash hamda natijadorlik mezonlarini taklif etishdan iborat. Asosiy savol quyidagicha qo‘yiladi: fuqarolarning fikri davlat qaroriga ta’sir qiladigan, ayni paytda mansabdor shaxsning javobgarligini saqlaydigan tartib qanday quriladi? Bizning yondashuvimizda ishtirok va hisobdorlik bir-birini to‘ldiradi; ularni alohida rivojlantirish kutilgan natijani bermasligi mumkin.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

D. North institutlarni insonlar o‘rtasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi rasmiy va norasmiy cheklovlar orqali tushuntiradi [2, 3–10-b.]. Bu yondashuv tashkilot ochilishi bilan ishlaydigan institut paydo bo‘lishi orasidagi farqni ko‘rishga yordam beradi. Bizning fikrimizcha, jamoatchilik kengashining mavjudligi hali samarali nazoratni anglatmaydi: uning axborotga kirishi, xulosa berish vakolati va tavsiyasiga javob olish tartibi ham aniqlanishi kerak. North nazariyasi demokratik sifatni mustaqil belgilamaydi, biroq huquqning kundalik amaliyotga aylanish shartlarini tushuntiradi.

J. Habermas huquqning legitimligini jamoat muhokamasi va demokratik iroda shakllanishi bilan bog‘laydi [3]. Uning yondashuvidan kelib chiqib, maslahatlashuvni tayyor qarorni ma’qullatish marosimiga aylantirmaslik lozim. Muhokama qaror o‘zgarishi mumkin bo‘lgan bosqichda o‘tkazilgandagina mazmun kasb etadi. Biroq ochiq muhokamaning o‘zi ham barcha ovozlarni teng eshittirmaydi. Vaqt, bilim va tashkiliy resurslar teng taqsimlanmagani sababli kam vakillangan guruhlar uchun qo‘shimcha ishtirok sharoitlari talab etiladi.

E. Ostrom ko‘p markazli boshqaruvni murakkab jamoaviy muammolarni hal qilish usuli sifatida tahlil qiladi [4]. Unda qaror qabul qilish vakolatlari bir nechta o‘zaro bog‘liq markazlarda joylashadi. Bu fikr mahalliy tashabbus va umumiy huquqiy kafolatlarni birlashtirishga imkon beradi. Tadqiqotimizda mahalliy mustaqillik vakolat, resurs va javobgarlikning bir-biriga mosligi bilan izohlanadi.

Resurssiz vakolat bajarilmaydigan majburiyatga, nazoratsiz resurs esa tor manfaatlarga xizmat qiluvchi vositaga aylanishi mumkin.

M. Bovens hisobdorlikni faoliyat yurituvchi subyekt bilan undan izoh talab qiladigan, savol beradigan va baho chiqarish vakolatiga ega tomon o‘rtasidagi munosabat sifatida ochib beradi [5]. OECDning fuqarolar ishtirokiga oid qo‘llanmasi ham takliflardan qanday foydalanilgani haqida qayta aloqa berishga e’tibor qaratadi [6]. Biz bu qarashlarni fuqarolik ishtirokining davomi sifatida talqin qilamiz: taklifni qabul qilish, uning taqdirini tushuntirish va qarorni tekshirish imkoniyati yagona jarayonning qismlaridir.

Venetsiya komissiyasining 2025-yilda yangilangan mezonlarida hokimiyatni o‘zaro tiyib turish, konstitutsiyaviy nazorat va fuqarolik faoliyati uchun huquqiy muhit alohida o‘rin olgan [7]. OECDning 2024-yilgi tadqiqoti esa davlatga ishonchni fuqarolarning siyosiy ta’sir imkoniyati va boshqaruv sifati haqidagi tasavvurlari bilan birga o‘rganadi [8]. Ushbu manbalar ishonchni targ‘ibotning bevosita mahsuli sifatida ko‘rish yetarli emasligini anglatadi. Maqolaning tahliliy hissasi nazariy mezonlarni tekshiriladigan institutsional tartiblarga bog‘lashdan iborat.

TADQIQOT METODOLOGIYASI.

Tadqiqot normativ-konseptual va qiyosiy-institutsional tahlil asosida bajarildi. Material sifatida institutsional nazariya bo‘yicha birlamchi ilmiy asarlar, xalqaro metodik hujjatlar va O‘zbekistonning tegishli normativ-huquqiy hujjatlari tanlandi. Tanlash mezoni manbaning hokimiyatni cheklash, fuqarolar ishtiroki, hisobdorlik yoki mahalliy mustaqillikni bevosita yoritishidir. Huquqiy manbalar 2026-yil 5-noyabrda mavjud bo‘lgan tahrirlari bo‘yicha ko‘rib chiqildi.

Tahlil birligi sifatida alohida tashkilot emas, uning doirasidagi qoida–vakolat–amal–javob munosabati olindi. Har bir mexanizm to‘rtta savol orqali baholandi: kim ishtirok etadi; qanday axborot oladi; qarorga qanday ta’sir qiladi; natijani kim va qanday tekshiradi? Amaldagi huquqiy norma, adabiyotdagi nazariy izoh va muallif taklifi bir-biridan ajratildi. So‘rovnoma yoki tajriba o‘tkazilmadi; taklif etilgan mezonlar institutsional amaliyotning o‘lchangan natijasi sifatida talqin qilinmaydi.

TAHLIL VA NATIJALAR.

Nazariy tahlil demokratik huquqiy davlatni faqat qonunlar majmui, fuqarolik jamiyatini esa tashkilotlar yig‘indisi sifatida baholash cheklanganligini ko‘rsatadi. Birinchisida hokimiyatning qonun bilan chegaralanishi, ikkinchisida mustaqil manfaat va tashabbuslarning ifodalanishi hal qiluvchi o‘rin tutadi. Ularni bog‘lovchi mexanizm fuqaroga murojaat imkonini berish bilan tugamaydi: vakolatli organ qarorini asoslantirishi, xatoni tuzatishi va o‘z faoliyati yuzasidan hisob berishi zarur.

1-jadval. Nazariy yondashuvlarning institutsional talqini

Yondashuv	Asosiy savol	Maqoladagi amaliy talqin
Institutsional [2]	Qoida amaliy xatti-harakatni qanday o‘zgartiradi?	Vakolat, rag‘bat va ijro tartibini birga tekshirish.
Kommunikativ [3]	Qaror jamoat muhokamasida qanday asoslanadi?	Taklifga dalilli javob va muhokama izini saqlash.
Ko‘p markazli [4]	Mahalliy mustaqillik qanday muvofiqlashtiriladi?	Vakolatga mos resurs va javobgarlik belgilash.
Hisobdorlik [5]	Kim izoh talab qiladi va oqibatni belgilaydi?	Hisobotni savol, baho va tuzatish bilan bog‘lash.

Manba: [2–5] asosida muallifning tahliliy umumlashtirishi.

Huquqiy kafolat va fuqarolik mustaqilligi. Konstitutsiyaning 20-moddasida inson va davlat o‘rtasidagi munosabatlarda qonunchilikdagi ziddiyat hamda noaniqliklarni inson foydasiga talqin qilish qoidasi, 55-moddasida sud orqali himoyalanish kafolati belgilangan [1]. Tadqiqotimizda bu qoidalar fuqaroni boshqaruvning passiv obyekti sifatida ko‘rishdan voz kechish mezoni sifatida olinadi. Mansabdor shaxs qarorining qulayligi fuqaroning huquqiy himoyasidan ustun qo‘yilmasligi lozim. Aks holda tezkorlik adolat hisobiga ta’minlangan bo‘ladi.

Fuqarolik jamiyatining mustaqilligi davlatdan mutlaq uzilish degani emas. Jamoat tashkiloti davlat dasturida hamkor bo‘lishi va o‘sha dasturdagi kamchilikni ochiq ko‘rsatishi mumkin. Shu ikki vazifa o‘rtasidagi erkinlik uning institut sifatidagi qadrini belgilaydi. Bizning fikrimizcha, moliyaviy yordam olish tanqidiy fikr bildirish imkoniyatini kamaytirmasligi kerak. Hamkorlik shartlari oldindan aniq bo‘lishi, baholash esa tashkilotning mansabdor shaxsga munosabatiga emas, loyihaning jamoat foydasiga tayanishi zarur.

Ishtirokdan hisobdorlikka o‘tish. “Jamoatchilik nazorati to‘g‘risida”gi Qonun monitoring, ekspertiza, muhokama va eshituv kabi shakllarni belgilaydi. Uning 17-moddasida yakuniy hujjat axborot va tavsiya xususiyatiga ega bo‘lishi, undagi takliflar majburiy ko‘rib chiqilishi nazarda tutilgan. 2025-yilgi qo‘shimchaga ko‘ra, u bir oygacha ko‘rib chiqiladi; qo‘shimcha o‘rganish zarur bo‘lsa, tashabbuskorga o‘n kun ichida yozma xabar beriladi [9, 6, 17-moddalar]. Bu tartibni tavsiyaning albatta qabul qilinishi bilan tenglashtirish mumkin emas.

Muallif taklifi sifatida jamoatchilik tavsiyalarining ochiq hisobini yuritish maqsadga muvofiq: unda taklif mazmuni, mas’ul organ, ko‘rib chiqish holati va qarorning sababi qayd etiladi. Qabul qilinmagan tavsiya bo‘yicha ham tushunarli asos berilishi kerak. Shunda fuqaro o‘z fikri qaysi bosqichda qolganini kuzata oladi.

Bunday hisobning vazifasi barcha takliflarni ma’qullash emas, rad etishning ham tekshiriladigan dalillarga tayanishini ta’minlashdir.

Taklif etilayotgan mexanizm oltita bog‘langan bosqichdan iborat: huquqiy imkoniyatni kafolatlash, axborotni ochish, muhokamada qatnashish, asoslantirilgan qaror olish, mustaqil tekshiruvga murojaat qilish va aniqlangan kamchilikni tuzatish. Oxirgi bosqich keyingi qarorlar uchun tajriba yaratadi. Axborot mavjud bo‘lib, e’tiroz bildirish imkoni bo‘lmasa, ochiqlik kuzatuv bilan cheklanadi. E’tiroz eshitilib, oqibat tug‘dirmasa, ishtirok ramziy tus oladi. Shu sababli har bir bosqich keyingisiga hujjatlashtirilgan tarzda o‘tishi kerak.

2-jadval. Institutsional mexanizmlarni baholash uchun taklif etilayotgan mezonlar

Bosqich	Tekshiriladigan dalil	Asosiy xavf
Huquqiy kafolat	Vakolat chegarasi va himoya tartibining aniqligi.	Huquqning faqat rasmiy e’tirof etilishi.
Ochiq axborot	Hujjatning o‘z vaqtida, qulay formatda berilishi.	Tushunarsiz yoki kechikkan axborot.
Mazmunli ishtirok	Turli guruhlar qatnashuvi va takliflar qaydi.	Faqat qulay fikrlarni tanlash.
Asoslantirilgan javob	Qabul yoki rad etish sababining ochiq bayoni.	Qolip va mazmunsiz javob.
Mustaqil tekshiruv	Shikoyat va qayta ko‘rib chiqish imkoniyati.	Qaror muallifining o‘zini o‘zi baholashi.
Amaliy tuzatish	Ijro hujjati va muammo bartaraf etilganining dalili.	Tavsiya ijrosining nazoratsiz qolishi.

Manba: muallif taklifi. Mezonlar empirik sinovdan o‘tkazilmagan.

Ochiqlikning amaliy mazmuni. “Davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari faoliyatining ochiqligi to‘g‘risida”gi Qonun axborotni e’lon qilish, rasmiy veb-saytlar va so‘rovlar orqali olish tartiblarini nazarda tutadi [10]. Biroq hujjatning internetda mavjudligi uning fuqaroga tushunarli ekanini bildirmaydi. Qarorning huquqiy asosi, xarajati va ehtimoliy oqibatini anglatadigan qisqa sharh kerak. To‘liq hujjat bilan sodda izohni birga berish ekspert nazoratini ham, keng jamoatchilik ishtirokini ham yengillashtiradi.

Raqamli platformada ko‘p murojaat yig‘ilishi vakillikning yetarli ekanini avtomatik isbotlamaydi. Internetdan foydalana olmaydigan, murakkab shakllarni to‘ldirishga qiynaladigan yoki o‘z fikrini ommaga chiqarishdan tortinadigan shaxslar ham mavjud. Shu sababli elektron maslahatlashuvni yuzma-yuz qabul, mahalliy

uchrashuv va qulay formatdagi axborot bilan birlashtirish taklif qilinadi. Avtomatik saralash ishlatilsa, mezonlari tushuntirilishi hamda rad etilgan murojaatni inson tomonidan qayta ko‘rib chiqish imkoniyati saqlanishi lozim.

Ijtimoiy sheriklik va mahalliy boshqaruv. “Ijtimoiy sheriklik to‘g‘risida”gi Qonun davlat organlari va fuqarolik jamiyati institutlarining dasturlar hamda qarorlarni ishlab chiqish va amalga oshirishdagi hamkorligini tartibga soladi [11, 3, 6-moddalar]. 2024-yil 26-avgustdagi PF-124-son Farmonda qo‘llab-quvvatlashning shaffofligini kuchaytirish va ajratish jarayonlarini elektron platforma orqali tashkil qilish vazifalari belgilangan [12]. Ushbu hujjatlar normativ imkoniyatni yaratadi; ularning amaliy natijasi alohida ma’lumotlar orqali tekshirilishi kerak.

Hamkorlikning barqarorligi uchun moliyalashtirish sharti, tanlov mezoni va manfaatlar to‘qnashuvini oshkor qilish tartibi oldindan e’lon qilinishi zarur. Buyurtmani bajaruvchi tashkilot bilan natijani baholovchi tomonning mustaqilligini ajratish ham muhim. Tadbir o‘tkazilganini qayd etish xizmat sifati yaxshilanganini isbotlamaydi. Hisobotda kim foydalangani, qaysi ehtiyoj qondirilgani va nima hal etilmay qolganini ko‘rsatish sheriklikning mazmunini aniqroq ochadi.

Konstitutsiyaning 127-moddasi fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari davlat hokimiyati tizimiga kirmasligini belgilaydi [1]. Mahalla faoliyatini tahlil qilishda ushbu maqom tayanch bo‘lishi kerak. Mahalliy tajriba muammoni erta aniqlashga yordam beradi, lekin yaqin ijtimoiy aloqalar ba’zan norozilikni oshkor bildirishni qiyinlashtirishi mumkin. Shuning uchun jamoaviy muhokama bilan bir qatorda shaxsiy ma’lumotlari himoyalangan murojaat, manfaatlar to‘qnashuvini qayd etish va qonunda belgilangan vakolatli organga yoki sudga shikoyat qilish imkoniyati ham zarur.

Muhokama. Tahlil uchta ziddiyatni ajratishga imkon beradi. Birinchisi, qaror qabul qilish tezligi bilan muhokamaning chuqurligi o‘rtasidagi munosabatdir. Har bir texnik qaror uchun keng maslahatlashuv talab qilish boshqaruvni sekinlashtirishi mumkin. Ammo ko‘pchilikning huquqi yoki resurslariga ta’sir etadigan qarorni muhokamasiz qabul qilish keyinchalik nizolarni ko‘paytiradi. Biz qaror ta’sirining ko‘lami va uni ortga qaytarish imkoniyatiga qarab ishtirok tartibini tanlashni taklif qilamiz.

Ikkinchi ziddiyat jamoaviy iroda bilan shaxs huquqi orasida yuzaga keladi. Eng ko‘p ovoz olgan taklif ham kamsitishga yoki ozchilik manfaatini inkor etishga olib kelishi mumkin. Shu bois demokratik ishtirokning chegarasi inson huquqlari va tenglik kafolatlari bilan belgilanadi. Mustaqil sud hamda konstitutsiyaviy nazoratning vazifasi ko‘pchilik qarorini oddiy siyosiy istak sifatida emas, huquqiy mezonlar

asosida tekshirishdir. Venetsiya komissiyasining yondashuvi ham ushbu kafolatlarni demokratiya bilan uzviy bog‘laydi [7].

Uchinchi ziddiyat tashkilotlarning vakilligi bilan resurslar tengsizligiga taalluqlidir. Yirik va tajribali birlashmalar muhokamada tezroq ko‘rinadi; kichik jamoalarning ehtiyoji esa tashkiliy zaiflik sabab e’tibordan chetda qolishi mumkin. Barcha takliflarni teng eshitish ularning daliliy qiymatini bir xil deb qabul qilishni anglatmaydi. Ochiq tanlash mezonlari, hududiy xilma-xillik va manfaatdor guruhlarni aniqlash orqali vakillikdagi nomutanosiblikni kamaytirish mumkin.

Baholashda alohida ko‘rsatkichlarga ortiqcha tayanmaslik lozim. Muddatida yuborilgan javob mazmunan bo‘sh bo‘lishi, takliflarning yuqori qabul darajasi esa faqat qulay takliflar tanlanganini aks ettirishi mumkin. Shu sababli miqdoriy ma’lumotlar qarorlarning asoslanganligi, huquqiy himoyaning mavjudligi va ishtirokchilar tarkibi bilan birga o‘qilishi kerak. Ishonch so‘rovlari ham yakka o‘zi sababiy bog‘lanishni isbotlamaydi; ularga boshqaruv tajribasidan tashqari boshqa omillar ta’sir qiladi [8].

Tadqiqotning chegarasi normativ hujjatlar va tanlangan nazariy manbalar bilan cheklanganidadir. Taklif etilgan tartiblarning samarasi hududlar yoki tashkilotlar kesimida o‘lchanmagan. Keyingi bosqichda muhokama bayonnomalari, rasmiy javoblar va ijro hujjatlarini bir-biriga bog‘lab o‘rganish zarur. Xususan, taklifni qabul qilishning o‘zi bilan uning bajarilishi o‘rtasidagi farq tekshirilishi kerak. Shundagina konseptual modelning qaysi bo‘g‘ini amaliyotda zaif ishlayotgani aniqlanadi.

XULOSA

Demokratik huquqiy davlat qurilishi va fuqarolik jamiyati rivojlanishi huquqiy kafolatlar, mustaqil tashabbus hamda hisobdor boshqaruvning o‘zaro bog‘liqligiga tayanadi. Qonunning mavjudligi uning ishlash tartibi bilan, tashkilotning mavjudligi esa ta’sir imkoniyati bilan baholanishi lozim. Maqolada taklif etilgan olti bosqichli yondashuv fuqarolik ishtirokini qarorning izohlanishi, tekshirilishi va tuzatilishi bilan birlashtiradi.

Amaliy yo‘nalishlar sifatida jamoatchilik tavsiyalari va ularga javoblarning ochiq hisobini yuritish, muhokamalarda kam vakillangan guruhlar ishtirokini ta’minlash, ijtimoiy sheriklikda manfaatlar to‘qnashuvini oshkor qilish hamda mahalliy mustaqillikni huquqiy himoya bilan uyg‘unlashtirish taklif etiladi. Natijadorlik mezoni o‘tkazilgan yig‘ilishlar soni emas, fuqaroga tushunarli javob berilishi va aniqlangan kamchilikning bartaraf etilishidir. Ushbu mezonlar keyingi empirik tadqiqot uchun tekshiriladigan savollarni belgilaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – 30.04.2023. – URL: https://lex.uz/docs/-6445145 (murojaat sanasi: 05.11.2026).
2. North D. C. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. – Cambridge: Cambridge University Press, 1990. – DOI: 10.1017/CBO9780511808678.
3. Habermas J. Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy / Trans. W. Rehg. – Cambridge, MA: MIT Press, 1996.
4. Ostrom E. Beyond Markets and States: Polycentric Governance of Complex Economic Systems // American Economic Review. – 2010. – Vol. 100, no. 3. – P. 641–672. – DOI: 10.1257/aer.100.3.641.
5. Bovens M. Analysing and Assessing Accountability: A Conceptual Framework // European Law Journal. – 2007. – Vol. 13, no. 4. – P. 447–468. – DOI: 10.1111/j.1468-0386.2007.00378.x.
6. OECD. OECD Guidelines for Citizen Participation Processes. – Paris: OECD Publishing, 2022. – DOI: 10.1787/f765caf6-en.
7. Venice Commission. The Updated Rule of Law Checklist. – Strasbourg: Council of Europe, 2025. – CDL-AD(2025)002. – URL: https://www.coe.int/en/web/venice-commission/-/cdl-ad-2025-002-e (murojaat sanasi: 05.11.2026).
8. OECD. OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions – 2024 Results: Building Trust in a Complex Policy Environment. – Paris: OECD Publishing, 2024. – DOI: 10.1787/9a20554b-en.
9. O‘zbekiston Respublikasining “Jamoatchilik nazorati to‘g‘risida”gi Qonuni. – O‘RQ-474, 12.04.2018. – URL: https://lex.uz/docs/-3679092 (murojaat sanasi: 05.11.2026).
10. O‘zbekiston Respublikasining “Davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari faoliyatining ochiqligi to‘g‘risida”gi Qonuni. – O‘RQ-369, 05.05.2014. – URL: https://lex.uz/docs/-2381133 (murojaat sanasi: 05.11.2026).
11. O‘zbekiston Respublikasining “Ijtimoiy sheriklik to‘g‘risida”gi Qonuni. – O‘RQ-376, 25.09.2014. – URL: https://lex.uz/docs/-2468214 (murojaat sanasi: 05.11.2026).
12. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Fuqarolik jamiyati institutlarini davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni. – PF-124, 26.08.2024. – URL: https://lex.uz/docs/-7083841 (murojaat sanasi: 05.11.2026).
13. Мусаев, Ф. А. (1997). Духовные изменения в сельской молодежной среде Узбекистана в условиях рыночных отношений.

14. Мусаев, Ф. А. (2021). Бабур-Великий полководец. Проблемы современной науки и образования, (6 (163)), 68-70.
15. Мусаев, Ф. А. (2021). Бабур-Великий полководец. Проблемы современной науки и образования, (6 (163)), 68-70.
16. Saifnazarov, I., Musaev, F., Khusanov, B., Ernazarova, Y., Xujaev, M., Bekbaev, R., & Ochilova, N. (2025). The Impact of Local Community Education on Sustainable Practices in Eco-Tourism Areas. Natural & Engineering Sciences, 10(3).
17. Мусаев, Ф. А. (2021). ВОЕННОЕ НАСЛЕДИЕ БАБУРА. Наука, техника и образование, (5 (80)), 45-47.
18. Мусаев, Ф. А. ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОЙ НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ. ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОЙ НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ Учредители: Олимп, (6), 68-70.
19. Andaeva, Shakhnoz Sanakulovna, Musayev, Fakhriddin Abdusattarovich, & Hasanov, Mirshod Nu'monovich (2026). MODERN PEDAGOGICAL APPROACHES TO TEACHING THE HISTORY OF NATIONAL VALUES IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 6 (2), 293-298.